

4. Δημεύσεις εκκλησιαστικής περιουσίας και φορολογία

I. Μονών και I. Ναών

Όπως αναφέρθηκε ανωτέρω, για πρώτη φορά προτάθηκαν μέτρα δημεύσεως εκκλησιαστικής περιουσίας το 1780 από τον Ανώτερο Προνοητή Λευκάδος Σεβαστιανό Μοροζίνη, με έκθεσή του προς την Ενετική Σύγκλητο, η οποία όμως δεν την ενέκρινε, επειδή δεν ήθελε να θίξει τις Μονές, καθόσον αυτό έκρινε ότι δεν ήταν προς το οικονομικό και πολιτικό της συμφέρον.⁵⁵⁸

Στη συνέχεια, παρόμοια μέτρα αποφασίσθηκαν επί Γάλλων δημοκρατικών (1797-1799), τα οποία και εφαρμόσθηκαν με τη δήμευση Μονών και της περιουσίας τους, κυρίως ρωμαιοκαθολικού δόγματος, καθώς και των κτημάτων Ιερών Ναών. Πιο συγκεκριμένα, «με την απόφαση της 26^{ης} Οκτωβρίου 1797 οριζόταν η υπέρ των δημοσίων σχολείων δήμευση των προσόδων του αρχιεπισκοπικού φροντιστηρίου των λατίνων και των κτημάτων των δημοσίου δικαίου πατρωνειών των Ιερών Ναών Υ. Θ. Παλαιόπολεως, Αγίου Ιωάννη του Μωραΐτη, όπως και αυτών του κληροδοτήματος Προσπέρου Μαρίνου. Με δεύτερη απόφαση της 28^{ης} Οκτωβρίου 1797, προσκαλούνταν οι ενοικιαστές των Μονών, καθώς και των άλλων εκκλησιαστικών καθιδρυμάτων και κληροδοτημάτων που δημεύθηκαν, να παύσουν τις συνεισφορές τους στους παλαιούς κατόχους. Με την απόφαση τέλος της 1^{ης} Δεκεμβρίου 1797 έγινε υπαγωγή στην εκπαίδευση των προσόδων της Αβαΐας του Αβά Μούχου, που ανήκαν στον Πρωτοπαπά Κέρκυρας. Ακολούθησαν και άλλες αποφάσεις εντός του ίδιου μήνα για δήμευση κτημάτων πολλών λατινικών Μονών. Τον Ιανουάριο 1798 έγινε απέλαση πολλών υπεράριθμων λατίνων κληρικών, με παράλληλη κατάσχεση των εισοδημάτων τους από εκκλησιαστικά κτήματα, Ναούς, Μονές και αφιερώματα. Τον Απρίλιο του ίδιου έτους εκδιώχθηκε ο λατινεπίσκοπος Κερκύρας και δημεύθηκαν όλα τα ρωμαιοκαθολικά εκκλησιαστικά και μοναστηριακά κτήματα, όπως του λατινικού αρχιεπισκοπείου, του λατινικού κλήρου και των λατινικών Μονών με διάλυση της Μονής Τενέδου, της Μονής Αγ. Ιουστίνας, της Μονής Ευαγγελίστριας και τέλος της Μονής του Αγίου Φραγκίσκου (Αρσάκειο) για την εκεί εγκατάσταση Γαλλικού σχολείου. Επίσης συστήθηκε δημόσια βιβλιοθήκη στο κτίριο της τέως Μονής Τενέδου στην Κέρκυρα, όπου παραδόθηκαν περίπου 4.000 βιβλία από τα δημευθέντα μοναστήρια.»⁵⁵⁹

558. Κ. Μαχαιράς, *Ναοί*, σ. 226-229.

559. Σ. Θεοτόκης, «Η εκπαίδευσις», σ. 26-28 και 31 σημ. 1. Βλ. και: Σ. Παπαγεώργιος,

Εδώ πάντως θα πρέπει να επισημανθεί ότι, στα πλαίσια της γενικότερης καταδυνάστευσης της Ορθόδοξης Εκκλησίας κυρίως επί φραγκοκρατίας αλλά και επί ενετοκρατίας στα Επτάνησα, το μεγαλύτερο μέρος της ακίνητης περιουσίας της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας προερχόταν από κατασχέσεις της αντίστοιχης ακίνητης περιουσίας της Ορθόδοξης Εκκλησίας. Κατόπιν αυτού, εκτιμάται ότι μετά την αποκατάσταση της τελευταίας επί Επτανήσου Πολιτείας, θα έπρεπε η ακίνητη αυτή περιουσία να της επιστραφεί. Αντ' αυτού, η κατάσταση παρέμεινε όπως είχε διαμορφωθεί επί Δημοκρατικών Γάλλων με τη δήμευση των ρωμαιοκαθολικού δόγματος Μονών, Ιερών Ναών και καθιδρυμάτων, καθώς και την κατάσχεση της περιουσίας τους υπέρ του δημοσίου, το οποίο διέθεσε μέρος των προσόδων και των κτιρίων για την παιδεία.⁵⁶⁰

«Στην περίοδο της Επτανήσου Πολιτείας εντοπίζεται και η πρώτη πραγματική πολιτειακή παρέμβαση στην «εκκλησιαστική περιουσία» της Ορθόδοξης Εκκλησίας.»⁵⁶¹ Με διάταγμα της Πολιτείας στις 12 Αυγούστου 1804 καθορίστηκαν οι υπέρ της δημοσίας εκπαιδύσεως δαπάνες κάθε νησιού, που θα καλύπτονταν με τις δημεύσεις εκκλησιαστικής περιουσίας, ως εξής: Κέρκυρα τάλληρα 2.434, Κεφαλληνία τάλληρα 2.640, Λευκάδα τάλληρα 1.203, Ζάκυνθος τάλληρα 2.434, Ιθάκη τάλληρα 763, Κύθηρα τάλληρα 763 και Παξοί τάλληρα 763.⁵⁶²

Η Γερουσία της Επτανήσου Πολιτείας την 20^η Ιανουαρίου, 15^η και 28^η Φεβρουαρίου, 16^η Μαρτίου και 24^η Ιουνίου 1805, με βάση και τις προτάσεις των Τοπικών Κυβερνήσεων, εξέδωσε και σταδιακά εφάρμοσε θεσπίσματα-διατάγματα δήμευσης της εκκλησιαστικής περιουσίας και εκμισθώσεως των προσόδων (μέσω δημοσίου πλειστηριασμού) συγκεκριμένων ρωμαιοκαθολικών και ορθόδοξων μοναστηριών, όρισε τις διαδικασίες διαχείρισης αυτών,

---

Ιστορία, σ. 120-121, Ν. Κουρκουμέλης, «Η στοιχειώδης και η μέση εκπαίδευση», σ. 17 και Σ. Λουκάτος, *Ο Ι. Καποδίστριας*, σ. 65.

560. Β. Φειδάς, *Εκκλ. Ιστορία Γ'*, σ. 566-567, Χ. Παπαδόπουλος, *Ιστορία*, σ. 9-10 και 14, Σ. Κομνητάς, *Επίτομος*, σ. 297-298, Γ. Μαρκοράς, «Ελλ. Εκκλησία», σ. 317-323, Α. Ιδρωμένος, *Συνοπτική*, σ. 67-72, Δ. Ζακυνθινός, «Αι τύχαι», σ. 362, Γ. Κονιδάρης, *Εκκλ. Ιστορία*, τ. Β', σ. 100-105, 131, 135-137, 140-142 και 163-164, Σ. Αβούρης, *Σύντομος Ιστορία*, σ. 3-4 και 19-20, Γ. Μεταλληνός, *Η Εκκλησία*, σ. 18-21, Π. Ροντογιάννης, *Ιστορία*, τ. Β', σ. 797-805, Α. Ζώης, *Ιστορία*, σ. 289, Δ. Μεταλληνός, *Βρετ. διπλωματία*, σ. 47-48, Κ. Θύμης, *Ο κώδικς*, σ. 34 και Σ. Παπαγεώργιος, *Ιστορία*, σ. 30-52.

561. Ι. Ζαμπέλης, *Θεσμοί*, σ. 51 και «Πολιτειακές παρεμβάσεις», σ. 122.

562. Κ. Μαχαίρας, *Ιστορία*, σ. 442 όπου και σημ. 2.

καθώς και επιβάρυνε πολλές άλλες Μονές με συνεισφορά (φορολόγηση), προς εξεύρεση πόρων κυρίως για την παιδεία (όπου και η θρησκευτική και εκκλησιαστική εκπαίδευση), καθώς και για τη μισθοδοσία του ορθόδοξου και του ρωμαιοκαθολικού κλήρου.⁵⁶³

Αναλυτικότερα, με τα διατάγματα της Επτανήσου Πολιτείας στις 20 Ιανουαρίου και 15 Φεβρουαρίου 1805 «Περί δημεύσεων και επιβαρύνσεων Μοναστηριών» επικυρώνονταν και παρέμεναν σε ισχύ όλες οι διατάξεις με τις οποίες δημεύθηκαν διάφορα μοναστήρια και εκκλησιαστικές περιουσίες επί Δημοκρατικών Γάλλων. Επιπλέον, πραγματοποιήθηκαν και άλλες δημεύσεις Μονών, καθώς και κτημάτων Μονών και Ναών. Συγκεκριμένα, «στην Κέρκυρα δημεύθηκε το μοναστήρι της Αγίας Αικατερίνης στην πόλη. Μετά από δημόσιο πλειστηριασμό των προϊόντων του, τα εισοδήματα θα αποδίδονταν υπέρ της δημοσίας εκπαιδευσεως. Ο Ναός θα λειτουργούσε, αλλά το κτίριο της Μονής θα διαμορφωνόταν για τη λειτουργία σχολείου. Επιβαλλόταν ετήσια εισφορά 120 τάλληρων σε κάθε ένα από τα μοναστήρια Ασκηταριού και Παλαιοκαστρίτσας, ενώ σ' αυτό της Υψηλής Θεοτόκου 60 τάλληρα. Στις πατρωνείες δημοσίου δικαίου των Ιερών Ναών Υπεραγίας Θεοτόκου Παλαιοπόλεως και Αγίου Ιωάννη του Μωραΐτη επιβαλλόταν φόρος, το ύψος του οποίου θα καθοριζόταν απευθείας από την Επιτροπή επί των Οικονομικών. Στη Ζάκυνθο δημεύθηκαν δύο μοναστήρια, αυτό της Υπεραγίας Θεοτόκου Σπηλαιωτίσης και αυτό του Αγίου Γεωργίου στα Γρέμπανα. Επιπλέον, δημεύθηκαν τα ιδρύματα των λατίνων της Αγίας Μαρίας των Χαρίτων και του Αγίου Φραγκίσκου στο Φρούριο, καθώς και η δημοσίου δικαίου πατρωνεία του Αγίου Ηλιού. Το μοναστήρι του Αγίου Ιωάννη στο Λαγκαδά ορίσθηκε να φορολογείται ετησίως με 700 γρόσια. Μετά από δημόσιο πλειστηριασμό θα αποδιδόταν υπέρ της εκπαιδευσεως, το ενοίκιο εκ 200 βατσελίων σίτου που θα εισπράττονταν από τον ενοικιαστή της δεκάτης σίτου στο νησί. Το ίδιο καθορίσθηκε και για τα 220 βατσελία σίτου που

563. Κ. Λομβάρδος, *Απομνημονεύματα*, σ. 154-155, Η. Τοτσελής, *Κεφαλληνιακά*, τ. 2^{ος}, σ. 186 και 242-243, Σ. Θεοτόκης, «Η εκπαίδευσις», σ. 48-50, Γ. Ζαμπέλης, *Ιστορία*, τ. Β', σ. 97, Σ. Καρύδης, *Συναδελφικοί Ναοί*, σ. 190, Γ. Μαυρογιάννης, *Ιστορία*, τ. Β', σ. 122 σημ. 1, Κ. Μαχαιράς, *Ναοί*, σ. 65 και 250-251, Α. Τσίτσας, *Η αποκατάσταση*, σ. 60, Π. Ροντογιάννης, *Ιστορία*, τ. Β', σ. 98, Κ. Δαφνής, *Αρχείον*, τ. Α', σ. 244-248, Κ. Μαχαιράς, *Ιστορία*, σ. 407, 423-427, 431-449 και 454-455, Σ. Λουκάτος, *Ο Ι. Καποδίστριας*, σ. 67, Κ. Μαχαιράς, *Η Λευκάς*, σ. 42-43, Ε. Λούντζης, *Επτανήσος Πολιτεία*, σ. 140-141, S. Laskaris, *Capodistrias*, σ. 24, Γ. Μαρκοράς, «Ελλ. Εκκλησία», σ. 332 και Π. Χιώτης, *Ιστορικά*, τ. 6^{ος}, σ. 173.

κληροδοτήθηκαν από τον κόμη Στυλ. Φλαμπουριάρη, πατρωνειούχο της Υπεραγίας Θεοτόκου Αναφωνήτριας. Σε περίπτωση που τα παραπάνω δεν επαρκούσαν για την κάλυψη του ποσού που είχε ορισθεί ως συνεισφορά της Ζακύνθου στην παιδεία, η Τοπική Κυβέρνηση όφειλε να επιβάλει αντίστοιχα οικονομικά μέτρα σε άλλες πατρωνείες. Για τον σκοπό αυτό οριζόταν να ελεγχθούν εκείνα εκ των κληροδοτημάτων Ζακύνθου, τα οποία κατά καιρούς αποδόθηκαν υπέρ της εκπαίδευσεως αλλά δεν χρησιμοποιήθηκαν. Στην Κεφαλονιά, δημεύθηκαν τα μοναστήρια Υπεραγίας Θεοτόκου της Καρυάς, του Αγίου Νικολάου της Γρούσπας και του Αγίου Ανδρέου στους Δρυμούς, καθώς και τα εκκλησιαστικά ιδρύματα των λατίνων της Αγίας Μαρίας Αργοστολίου και του Αγίου Φραγκίσκου του Κάστρου. Ορίσθηκε η φορολόγηση της μονής του Αγίου Γερασίμου με 150 τάλληρα και της μονής της Ταφιού με 100 τάλληρα ετησίως. Ομοίως η μονή Σισίων χρεώθηκε να εισφέρει 200 τάλληρα ετησίως και σε περίπτωση καθυστέρησης θα δημευόταν το κτίμα Ράκλι. Αποδόθηκαν υπέρ της εκπαίδευσεως τα εισοδήματα των δημευθέντων άλλοτε μοναστηριών Γεριών και Αγίου Ηλίας στο Λειβάδι, αφαιρουμένων 200 τάλιρων, που θα παραχωρούνταν στην ορθόδοξη αρχιεπισκοπή του νησιού. Σε περίπτωση που τα παραπάνω δεν επαρκούσαν για την κάλυψη του ποσού που είχε ορισθεί ως συνεισφορά της Κεφαλονιάς στην παιδεία, η Τοπική Κυβέρνηση όφειλε να επιβάλει φορολογία επί των υπολοίπων μοναστηριών. Στη Λευκάδα δημεύθηκαν τα μοναστήρια του Αγίου Ιωάννου Προδρόμου στο Λειβάδι Καρυάς, του Αγίου Μιχαήλ Αρχαγγέλου Ασωμάτου στη Βαυκερή, της Υπεραγίας Θεοτόκου Ευαγγελιστρίας ή Κόκκινης Εκκλησιάς στους Πλατύστομους και του Αγίου Γεωργίου στα Μπισά Μαραντοχωριού. Οι Ναοί των Παξών θα φορολογούνταν προς αντιμετώπιση της συνεισφοράς του νησιού με 700 τάλληρα συνολικά ετησίως. Στην Ιθάκη δημεύθηκαν τα μοναστήρια του Ταξιάρχου και Πέρα Χωριού, τα δε άλλα τρία μοναστήρια του νησιού θα φορολογούνταν ετησίως, με 230 γρόσια αυτό του Ταξιάρχου στο Οξόι, με 170 γρόσια αυτό της Παναγίας των Καθαρών και με 100 γρόσια αυτό του Αγίου Νικολάου στο Μαυρωνά. Ως προς τα Κύθηρα, η Γερουσία επιφυλασσόταν να αποφασίσει μόλις θα λάμβανε τα στοιχεία που είχε ζητήσει». ⁵⁶⁴

Με τα διατάγματα στις 28 Φεβρουαρίου και 16 Μαρτίου 1805 καθορίζονταν οι λεπτομέρειες της διαχείρισεως της περιουσίας των μοναστηριών

---

564. Σ. Θεοτόκης, «Η εκπαίδευσις», σ. 48-50. Βλ. και: Γ. Μαυρογιάννης, *Ιστορία*, τ. Β΄, σ. 122 σημ. 1, Π. Ροντογιάννης, *Ιστορία*, τ. Β΄, σ. 98 και Σ. Κοντογιάννης, «Η Μονή», σ. 637.

με τη συγκρότηση «Γραφείων επί της διαχειρίσεως των υπέρ της δημοσίας εκπαιδύσεως δημοθεντών μοναστηριακών κτημάτων και επί των ιερών ιδρυμάτων» (Διαχειριστικών Επιτροπών). Τα γραφεία αυτά μαζί με τον Πρύτανη (άρχοντα) και δύο Παρέδρους της Διοικήσεως κάθε νησιού αποτελούσαν τα «Συμβούλια επί των Ιερών Ιδρυμάτων», ενώ με το διάταγμα της 24^{ης} Ιουνίου 1805 θεσπιζόταν η μέσω δημόσιου πλειστηριασμού εκμίσθωση των προσόδων των ιερών ιδρυμάτων.⁵⁶⁵

Σημειώνεται ότι, πέραν των δημεύσεων και της φορολογίας που επέβαλε η Γερουσία στην εκκλησιαστική περιουσία με ενιαία εφαρμογή στα επτά νησιά, «οικονομικά μέτρα λήφθηκαν αυτοτελώς και από τις τοπικές κυβερνήσεις των νησιών, όπως για παράδειγμα η επιβολή μόνο στην Κέρκυρα επιπλέον φόρου 5% επί των εκκλησιαστικών εσόδων υπέρ της δημοσίας εκπαιδύσεως, με βάση απόφαση του Πρύτανη (κυβερνήτη) του νησιού στις 19 Απριλίου 1805.»⁵⁶⁶

5. Οι σχέσεις Εκκλησίας και Πολιτείας υπό το πρίσμα της παιδείας

Κατ' αρχάς, θα εκτιμηθεί θετικά η συμπερίληψη του μαθήματος της ορθόδοξης χριστιανικής πίστης και ιερής κατηχήσεως σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης για όλους τους μαθητές και η ιδιαίτερη εκκλησιαστική εκπαίδευση των ορθόδοξων κληρικών και των επιθυμούντων να ακολουθήσουν το ιερατικό στάδιο. Ωστόσο, είναι αναγκαίο να γίνει παραπομπή σε όσα ήδη αναφέρθηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο (Κατήχησις Γενική) και να επισημανθεί ότι τα αυστηρά μέτρα ελέγχου επί του κλήρου και των υποψηφίων κληρικών διακρίνονται για την έντονη πολιτειακή τους χροιά, δικαιολογούμενα μόνο εν μέρει από την κατάσταση που επικρατούσε κατά την περίοδο που προηγήθηκε (πολιτική αναρχία και αμάθεια ενός μέρους των κληρικών και μοναχών⁵⁶⁷). Επιπλέον σημειώνεται ότι η Επτάνησος Πολιτεία φαίνεται ότι δεν επεδίωξε τη συνεργασία με την Ιεραρχία της Ορθόδοξης Εκκλησίας, στο πνεύμα της ρωμαϊκής συναλληλίας και κυρίως των Ιερών Κανόνων, πριν την θέσπιση αλλά και κατά την εφαρμογή νόμων, ψηφισμάτων, διαταγμάτων

565. Κ. Μαχαιράς, *Ναοί*, σ. 65 και *Ιστορία*, 442-443, Σ. Καρύδης, *Συναδελφικοί Ναοί*, σ. 190 και Π. Ροντογιάννης, *Ιστορία*, τ. Β', σ. 98.

566. Δ. Αντωνίου, «Πρόταση», σ. 131, σημ. 20.

567. Α. Τσίτσας, *Η αποκατάσταση*, σ. 13-14.